

Præstegaard, en for en dødssyg Mand lang og besværlig Dagsreise. Hans Energi holdt ham oppe i al hans Svaghed. Derfra er han dragen videre til Christiania, hvor hans Hustru allerede befandt sig fra Mai Maaned. Siden fortsattes Reisen til Danmark vistnok saa hurtig som muligt. Umiddelbart efter sin Ankomst til Fædrelandet afgik han ved Døden. Hans Legeme hviler i Roeskilde Domkirke.

Danmark og Norge havde i ham mistet en af Monarchiets betydeligere Mænd, en statsmandsmæssig anlagt Diplomat af den nye Skole.

### TRONDHJEMS STAD OG LEN UNDER SVENSK STYRELSE.

Lorentz Creutz havde paa sin Reise til Trondhjem havt at kjæmpe med adskillige Naturhindringer. Han lagde Veien fra Falun over Jämteland og mødte paa Fjeldet *watn och diup sniö*, som han selv beretter i sin Rapport til Carl X Gustaf af 15de Mai.<sup>1)</sup> Først den 10de Mai (S. 93) kunde han holde sit Indtog i Trondhjems Stad. Kanonerne løsnedes først fra Blokhuset ved Bratøren. Inde i Gaderne stod Borgerskabet under Vaaben, og da den nye Landsherres Repræsentant var ankommen uden for Kongsgaarden, hilsedes han atter Velkommen med en Salut af de foran denne opstillede Kanoner. Peder Wibe havde arrangeret Alt for den høitidelige Overleverelse, og efterat han havde overleveret Nøglerne til Kongsgaarden i sin Eftermands Hænder, kunde denne regne sig som Trondhjems Herre.

Imidlertid ventede der ham en første Overraskelse. Biskopen Magister Erik Bredal var ogsaa mødt frem sammen med en Del af sit Præsteskab. Fra Creutz's Side var der i Forveien givet ham Til-

i mit Hus. Jeg skal altid igjen findes taknemmelig. Gud spare og bevare Eder allesammen.

Meldals Præstegaard 24 Junij 1658.

E. G. V. A.

Peder Wibe.

mpp.

Mit Folk er her udi det samme Gemyt som udi Trundhjem, hvorfor Statholders Brev om Kjerkerne Korn er ikke blevet her opsøgt; skal Eder dog tilsendes med det Første. Lader mig vide og sender mig et *Concept* af den Fuldmagt, Erik Krag skal give Boije Peterssøn og Nils Ebbessøn om Lere Saug.“

Den i Brevet omtalte Mønsterskriver var Hans Ebbessøn Holst, og „Balbieren“ antageligen den tyske Chirurgus Friedrich Schmidt.

<sup>1)</sup> Handlingar rör. Skandinaviens historia, XXX, S. 156.

sagn om den svenske Konges Yndest og Naade. Men Biskopen vilde ikke høre derom, og nu traadte han frem for at nedlægge sin Værdighed som Biskop over Trondhjems Len. Creutz ærgrede sig over, at han ikke havde villet vente dermed til en anden Tid og Anledning, *vthan då publicé iblandh en sådan concours af folk sagdt sigh der ifrån*. Men gjort Gjærning stod ikke til, at ændre, og Kommissæren kunde Intet gjøre uden at ønske *honom lycka opå reesan*. Formodentlig er det, efter udtrykkelig Aftale med Peder Wibe, at dette demonstrative Optrin var arrangeret, og en saadan Scene maatte gjøre sin Virkning.

Biskopens Handlemaade var en kraftig Indsigelse mod hele den Slaphed, der vistes af Trondhjems Borgerskab. Det er i Tanken let at udmale Optrinet foran Kongsgaardens Port, lige imod Domkirkens ærværdige Mure. Den danskfødte Biskop stillede sig selv frem som et Exempel for sine norske Omgivelser, der uden Betænkelighed havde jublet over at faa en ny Hersker. Han negtede værdig og bestemt at ville tjene under de nye Forhold, og denne hans Erklæring blev afgiven i en høitidelig, opsigtsvækkende og bindende Form. Creutz, der havde ønsket hans Vedbliven i Embedet, tog ham dette senere meget unaadig op. Bredals Sønnesøn, Vicelagmand Tomas Bredal, har syv og femti Aar senere optegnet, at der „blev ham frataget alt, hvad han eiede, og Biskopen jaget ud af Byen i største Armod med sine Børn.“ Selv om dette kan indeholde nogle Overdrivelser, er det dog utvivlsomt sandt i sine Hovedpunkter.<sup>1)</sup>

Det øvrige Præsteskab fulgte ikke Biskopens Exempel. De henvendte sig efter hans Frasigelse til Lorentz Creutz med Ønske om, at de maatte faa en ny Biskop eller Superintendent i den fratraadtes Sted. Hertil var han villig og foreslog i sin Skrivelse til Carl Gustaf Sognepræsten Søfren Hanssøn Nidrosiensis, der som indfødt Nordmand maatte være særlig skikket. Men dette Raad blev ikke fulgt.<sup>2)</sup>

Allerede den 15de Mai havde nemlig Carl Gustaf udnævnt sin

<sup>1)</sup> Hammonds Missionshistorie, S. 8 flg. L. Daae (Trondhjems geistlige Historie, S. 108), anser den deri gjengivne Beretning for sandsynlig; mellem de der benyttede Kilder nævnes ikke Creutz's Brev, der i dette Punkt gjør Sagen aldeles sikker.

<sup>2)</sup> Handlingar rör. Skandinaviens historia, XXX, S. 170. L. Daae har paa anf. St. ikke været opmærksom paa, at Creutz havde en fra Carl Gustaf afvigende, selvstændig Mening.

Hofprædikant, Magister Henning Skytte, der 1668 adledes under Navnet Skyttenhielm og allerede 1660 blev Biskop i Kalmar, og denne kom i August til Trondhjem.<sup>1)</sup> Erik Bredal havde saaledes ikke kunnet stole paa Creutz's velvillige Tilbud, og han vilde, om han havde antaget dette, neppe have kunnet gjøre Regning paa nogen Velvillie fra sin egen Konge. Hans Handlemaade var saaledes vel betænkt. Han havde allerede, forinden Creutz's Ankomst truffet sine Forholdsregler og den 19de Marts ansøgt om at blive beskikket til Superintendent over Stiftets Levninger, Nordland og Finmarken. Denne Udnævnelse fandt ogsaa Sted den 11te April,<sup>2)</sup> og antagelig har han i Dagene omkring den 10de Mai modtaget det Kgl. Missive, som underrettede ham derom.

Han reiste derefter til Trondenes, hvor han overtog Sognepræstens Embede ved Siden af sit Episkopat. Han skal være fulgt derhen af adskillige Studenter og Skoledisciple. Erik Bredal lagde nu megen Kraft i Arbeidet for den lappiske Mission, og hans ivrige Virksomhed til dennes Fremme satte sine Spor, som længe siden kunde mærkes. Hans Ophold paa Trondenes, der varede omtrent et Aar, var saaledes af Betydning; det blev en Indledning til den mere omfattende Virksomhed, der senere hen aabnedes for de norske Lappers Omvendelse.

Biskopen havde, forinden han drog til sin nye Residens paa Trondenes, fremsat Ønske om at faa Herø Præstegjæld paa Søndmør, der tidligere var tillagt Kapellanen ved Vor Frue Kirke i Trondhjem, henlagt til sig som Erstatning for de Indtægter, han tabte i Trondhjems Len. Dette fandt dog Peder Wibe betænkeligt, da Herø laa i Bergens Stift; han antog, at Biskopen paa anden Maade bedre kunde faa sin Erstatning for, hvad der var tabt, og forbeholdt sig at udvikle dette nærmere, naar han selv kom til Danmark.<sup>3)</sup> Nogen Ordning kunde dog ikke senere hen træffes i denne Sag, idet Biskopens Ophold i Nordland og Finmarken kun blev af kortere Varighed. Imidlertid blev Ove

<sup>1)</sup> Handlingar rör. Skandinaviens historia, XXX, S. 170, Note, og S. 235; Stiernmann, Matrikul öfver Svea Rikes adelskap, S. 602; Anrep, Svenska adelns ättartaflor, IV, S. 8.

<sup>2)</sup> Norske Rigsregistrarer, XII, S. 134. Nærmere i de anførte Skrifter af Hammond og L. Daae.

<sup>3)</sup> Peder Wibes Brev til Oversekretær Erik Krag af 19de Juni 1658 i det danske Rigsarchiv.

Bjelke, sammen med Biskopen i Bergen under 5te Juni paalagt at afgive sin Erklæring, om Søndmør kunde henlægges under Nordlands og Finmarkens Stift.

Lorentz Creutz forblev indtil videre i Trondhjem, hvor han som Carl Gustafs Kommissær midlertidig bestyrede Lenet. Der var udnævnt en Stab af høiere og lavere Embedsmænd, som skulde varetage dettes Administration. Der har ved Valget af disse Personligheder vistnok været taget meget Hensyn til Dygtigheden, for saa meget lettere at kunne sikre de ny erhvervede Provinser for Sverige og holde dem i stramme Tøiler. Til Guvernør over Trondhjems Len udnævntes en baade høitstaaende og dygtig Mand, Claes Stiernsköld, Friherre til Stjerneborg og Generalkommissær for Krigsvæsenet, der nogle Aar senere optoges i Rigsraadet og døde som sidste Mand af sin Æt 1676. Han blev udnævnt 4de Juni; hans Myndighed skulde ogsaa omfatte Jämteland og Herjedalen.

Det ser ud, som om der til en Begyndelse ikke har været optrukket stränge Grænser mellem hans og Creutz's specielle Myndighed. Under 2den Juni blev der udfærdiget en Memorial for Hr. Claes Stiernsköld og Sekretæren Hr. Jakob Törnasköld, som Kommissærer i Trondhjem. Dette er et udførligt Dokument, der omhandler forskellige Forhold, paa hvilke de to Kommissærer skulde skaffe nærmere Rede, — en Fornyelse og Udvidelse af det samme Paalæg, der allerede var givet Lorentz Creutz.<sup>1)</sup> Men Udførelsen af dette Hverv blev overflødig, da det allerede var besørget af Lorentz Creutz, forinden de to andre Kommissærer ankom.

For den norske Lagmand Nikolaus Povelsson var der som saadan ingen Plads, og forsaa vidt havde det ikke været ham til nogen Nytte, at han havde ilet med at gjøre Carl Gustaf sin Opvartning i Gøteborg. Derimod fik han en anden Stilling, nærmest svarende til den tidligere Stiftsskriver, som Kommissær over Kirkernes Indtægter. Den 15de Mai udnævntes der en svensk Landsdommer, Georg Stiernhielm, om hvem det er sagt, at han paa sin Tid var Sveriges lærdeste Mand. Som Præsident, første Medlem af Trondhjems Magistrat blev opsendt Nils

<sup>1)</sup> Her og i det Følgende maa henvises til det Uddrag af den svenske Rigsregistratur, der nærmere er omtalt S. 49, Note 1.

Burensköld, og som Landshøvdingens Sekretær fungerede den før nævnte Jakob Törnasköld, som til Løn fik Archidiaconi Præbende i Domkapitlet. Den 6te Juni fik endvidere Jon Swart Fuldmagt som Inspektør over Kronens Fiskerenter af Trondhjems Len. Endvidere blev der ansat en egen svensk Tolder, ved Navn Johan Andersson. Sammen med Creutz var der ogsaa opsendt en svensk Bergmand Olof Nauclerus (f. 1626, d. 1706), der ledsagede ham ved Grænseopgangene og da optog de nødvendige Karter. Fra hans Haand er der bevaret flere Tegninger og Planer. Vi skyldte ham den ældste Tegning af Domkirken med Grundrids, og en Tegning af det gamle Taarn paa Kongsgaarden. Ligeledes er det sandsynligt, at de Planer over Trondhjem før og under Beleiringen i 1658, der ledsage Samuel Pufendorfs store Værk, *De rebus a Carolo X Gustavo gestis*, skyldes ham. Derhos har Nauclerus antagelig ogsaa udført en Del andre Karter, som omtales i Stiernskölds Indberetninger til Kongen, et Kart over Grænsen mellem Namdalen og Helgeland og et Kart over hele Trondhjems Len, samt en Grundplan af Staden, der antagelig har ligget til Grund for den nævnte Gjengivelse hos Pufendorf.<sup>1)</sup>

Til Slotsfoged paa Trondhjems Kongsgaard udnævntes i August eller September Zacharias Olufssøn, med en Løn af 300 Daler Sølvmynt. Derimod vedbleve de norske Lensmænd, Fogder og Sorenskriverere i sine oprindelige Stillinger, og Oppebørslerne skulde fremdeles gaa gjennem Fogderne. I denne Henseende gjordes altsaa ingen Forandring i de gamle Forhold.

Om Anvendelsen af Lenets Indkomster var der allerede under 26de Mai truffet den Anordning, at hvad der af dem blev tilovers, efterat Lønningerne vare udredede og alle Assignationer betalte, skulde leveres til Statholderen Daniel Bengtsson Uttermark. Nogen endelig Ordning med Skattevæsenet blev der ikke Tid til at træffe. Den svenske Okkupation blev af for kort Varighed til at kunne sætte sig noget Spor i denne Henseende.

Hvad Creutz foretog, var derfor ikke videre end at paabyde en midlertidig mindre Skat, der skulde regnes som Afdrag i den Skat,

<sup>1)</sup> Om Olof Nauclerus og hans Virksomhed se en Afhandling af Professor Dr. Gustav Storm i Folkebladet, 1894, S. 35—38.

Kongen af Sverige senere maatte komme til at paalægge. Peder Wibe, der fortæller, at Paabudet skede efter hans „Begjæring,“ kalder den for „den Maanedes Skat;“<sup>1)</sup> paa andre Steder omtales den som „den to Rigsdalers Skat.“ I Maanederne Juni til September, samt en enkelt Gang i December er der paa denne Skat indbetalt en Række af mindre Beløb.<sup>2)</sup> Om den af Stænderne bevilgede Skat vil der i det Følgende blive meddelt nogle Oplysninger.

Indkrævningen havde sine Vanskeligheder. Bønderne havde ikke ganske opfattet det saaledes, at de skulde vedblive at betale Skat. Romsdølerne negtede uden Omsvøb at yde Penge; de vilde ikke have nogen Skat. Creutz maatte derfor sende et Kompagni og femti Ryttere til dem for at inddrive Pengene og blive der, indtil Alt var betalt.<sup>3)</sup>

<sup>1)</sup> Det førnævnte Brev af 19de Juni til Erik Krag. Skatten beløb sig til to Rigsdaler af hver Gaard. Handlingar rör. Skandinaviens historia, XXX, S. 189.

<sup>2)</sup> Kvitteringerne vedligge Trondhjems Lens Regnskaber, Pakke 782. Fogden i Namdalen, Lars Eriksson, betalte 28de (18de?) August 300 Rdr., Fogden i Fosen, Eilert Caspersen, 240 $\frac{1}{4}$  Rdr. 5 Skill., Fogden i Nordmør, Jakob Jenssen, 17de August 1560 Rdr., foruden hvad han leverede til den forestaaende Udrustning (792 $\frac{1}{2}$  Rdr.), Fogden i Romsdalen, Iver Jenssen (Bandsbill), 18de Juli og 18de August tilsammen 953 Rdr., Fogden i Orkedalen, Jakob Rasmussen, 23de Aug. 630 Rdr., Fogden i Guldalen, Svend Larsson 22de Aug. 600 Rdr., Fogden i Strinden, Søren Andersson, 11te Decbr. 484 Rdr. 6 Øre, samt 150 Rdr., som han havde modtaget af Tolderen Johan Anderson, Fogden i Selbu, Rasmus Jenssen, 20de Aug. 167 Rdr. 17 Øre, „*Sylffuer M.t.*“ og Fogden i Inderøen, Lage Hanssen, 17de Juli og 4de September tilsammen 1099 $\frac{1}{4}$  Rdr. Pengene ere betalte baade i svensk og dansk Mynt. Kvitteringerne ere dels undertegnede af Stiernsköld, dels af den *Suenske tholder*, Johan Anderson. Ifølge Stiernskölds Kvittering af 15de Aug. havde Creutz ogsaa ladet købe to Laksenøter af Peder Wibe for 40 Rdr., hvilke skulde bruges til „kongelig Tjeneste.“ I denne Forbindelse skal ogsaa aftrykkes en anden Kvittering fra Tolderen:

Jag undertecknad bekjenner hermed att hafva upburit af S. Anders Christopherson Licenten af 14 Skeppund og 8 Lispund Gårkopper efter den svenske Tollordningen, men eftersåsom öfversten Hr. Reinholdt von Hagen anhåller, att be'e kopper måtte fri passera, efter det är Kongl. May:ts af Danmarks tionde kopper, och efter man sådant utan special ordre icke efterlåta kan, hvarföre belofvar jag hermed, att när Kongl. May:ts vår allernådigtst konnungs och herres af Sverige ordre fremvises, att samme kopper må fri passera, skole penningerne igen restitueras. Detta till visse med egen hand underskrifvit.

Datum Trondhjem den 11 Augusti Anno 1658.

Johan Anderson.

Ifølge Ordre fra Creutz maatte Foged Jakob Rasmussen betale 10 Rdr. til et af hans Bud og 7 Rdr. til hans Sekretær, Magnus Person, som denne havde udlagt til Blæk, Papir m. m.

<sup>3)</sup> Handl. rör. Skand. historia, XXX, S. 189.

I dette Punkt forstod den kraftfulde svenske Administration ikke Spøg. Endnu mere Uvillie blev imidlertid fremkaldt ved den store Udskrivning, der øieblikkelig blev anordnet. Carl Gustaf behøvede Soldater, og han vilde hurtigst muligt have saadanne fra de nyerhvervede Landskaber. Allerede den 10de Mai havde han tilskrevet General Marderfeld, Gubernør i Wismar, at de norske Soldater skulde sendes til denne By.

Peder Wibe forudsaa straks, hvilke Følger den anordnede Udskrivning vilde faa. I Brev til Oversekretær Erik Krag af 19de Juni<sup>1)</sup> har han derom udtalt sig i følgende Ord: „Kongen udi Sverige vil oprette tvende Regimenter tilfods, som han af Landet vil udføre: Borgerskabet, Fogderne og Andre, som have Formue, skulle gjøre Forstreckung dertil og igjen betales af Lenets Renter, som af høsfølgende *Copie* af Kongens udi Sverige *Patente* er at se. Denne Udskrivning vilde *causere* stor Lamentation her udi Landet og vil mere *difficulteres*, end man mener, hvorom Tiden vil os bedre *informere*.“

Lorentz Creutz betragtede denne Opgave som en af de vigtigste, der var ham forelagt. Han kjendte sin Konge. Først gjaldt det om at faa Rede paa det Antal Soldater, som Udskrivningen tidligere havde givet. Af de ældre Ruller, der maa have vist Folkestyrken for det udelte trondhjemske Regiment, udfandt han, at der havde været udskrevet 2000 Mand. Senere kunde han indberette til sin Konge, at der til Jæmtelandstoget kun skulde være udskrevet 1500 Mand.<sup>2)</sup> Kongens Ønske var, at der skulde udskrives 3000 Mand, som bagefter skulde føres bort for at kjæmpe i udenlandske Krige. Trøndernes Modstandsevne, om de vilde tænke paa Oprør, skulde paa denne Maade brydes.

Udskrivningen vakte almindelig Misfornøielse. I Stjørdalen negtede Bønderne først at lade sig udskrive, og det kostede Creutz megen Møie at dæmpe deres Uro. Engang vakt, lod Mistanken sig ikke let fjerne. Da Fogden i Inderøen vilde foretage Udskrivningen, rottede Bønderne sig sammen, og de undsagde Fogden, saaledes at han maatte træde tilbage fra Tingbordet. Creutz følte, at han med sin

<sup>1)</sup> I det danske Rigsarchiv.

<sup>2)</sup> Handlingar rör. Skandinaviens historia, XXX, S. 168, 172.

tilstedeværende ringe Militærstyrke savnede Midler til at skaffe sig Lydighed overfor den opsætsige Almue.<sup>1)</sup>

Der skulde ved denne Udskrivning baade opsættes Fodfolk og Hestfolk. Oberst Planting og Oberstlieutenant Morath havde det Hverv at udskrive hele otte Kompagnier Ryttere,<sup>2)</sup> og samtidig skulde Obersterne Henrik Fleming og Erik Munck opsætte to Infanteri-Regimenter. Udskrivningen lykkedes for Infanteriets Vedkommende. Creutz kjendte ingen Skaansel. Løfter og Trusler, Belønninger og Straf — Alt anvendtes i rigeste Maal, og det lykkedes ham virkelig at faa opdrevet et Antal af indpaa 2000 Mand.<sup>3)</sup>

Det er ganske karakteristisk, at Carl Gustaf 26de Juni sendte en Skrivelse til Johan Oxenstierna, at han maatte passe paa de norske Soldater, naar de marscherede til Sundsvall, at de ikke fandt Anledning til at forstikke sig. Den 29de August gav Kongen Ordre til Krigskollegiet om, at disse Soldater skulde sendes til Riga, og traf Bestemmelse om, at Rytteriet i Trøndelagen skulde opsættes paa samme Maade som i Sverige. Det var Tanken, at skride til ny Udskrivning efter Fodfolkets Afmarsch. Men dette bortfaldt senere.

Den 23de og 24de August afmarscherede de to trønderske Regimenter fra Trondhjem til Sverige. Fleming gik med sine Folk til Hudiksvall og Munck til Sundsvall. Men ikke fuldt 1400 Mand af den hele Styrke naaede frem. Fleming beholdt kun 580, Munck 800 Mand. Resten havde underveis fundet Anledning til at stikke af. Den 13de Oktober var, ifølge den svenske Rigsregistratur, Fleming i Stockholm, og hans norske Soldater laa da ved Øregrund, hvorhen han selv skulde reise den paafølgende Dag. Begge Regimenter overførtes, med Undtagelse af omtrent 300 Mand, til Lifland. Hvis nogen af dem senere har seet sit Fædreland igjen, har det neppe været mange.<sup>4)</sup>

Den Frygt, som den svenske Konge havde næret for, at de Sol-

<sup>1)</sup> Handlingar rör. Skandinaviens historia, XXX, S. 172. Smlgn. det nedenfor, S. 114 Note 1 trykte Brev.

<sup>2)</sup> Smstds., XXX, S. 179.

<sup>3)</sup> Smstds., XXX, S. 188 flg.

<sup>4)</sup> M. O. A. Wester, Krigshändelserna i Norrige och Jemtland 1658—1660 (Upsala 1857), S. 5. Creutz havde gjort Regning paa at faa 2831 Mand. Der blev dog kun tilveiebragt noget over 1800 Mand. Handl. rör. Skand. hist., XXX, S. 230 og 232. Norske Magazin, II, S. 430.

dater, som paa denne Maade førtes langt fra sit Hjem, underveis skulde forsøge at skaffe sig Anledning til at rømme, var vel begrundet. Da de to Regimenter førtes over Grænsen, var der atter Krigstilstand. Nils Trolle og Jørgen Bjelke lod det da ikke mangle paa Opmuntringer til Befolkningen i de afstaaede Landskaber om at hjælpe de nyudskrevne Soldater til at rømme. En saadan Opfordring til Folket i Romsdalen faldt i de Svenskes Hænder. Den var affattet i meget overdrevne Udtryk om, at de, som nu bragtes bort, skulde føres til Tyrker og Hedninger for at slagtes, saaledes at det for dem var bedre at vove sit Liv i Fædrelandets Tjeneste.<sup>1)</sup> Jørgen Bjelke siger selv i en Fremstilling af 2den Mai 1667,<sup>2)</sup> at der „blev da affærdiget alle fornødne Ordres og *particulair* Skrivelser til de Bønder og Præster, jeg kunde betro i Trundhjems Len og Jæmteland, at give hemmelig Kundskab til de 3000, som vare udskrevne af *Baron Creutz*, at *divertere*.“ Opfordringen kom først frem i sidste Øieblik. Men den er alligevel bleven fulgt i en ikke ganske ringe Udstrækning.

Trondhjems Borgere havde haabet, at Overgangen under det nye Herredømme skulde bringe dem store Fordele. Ogsaa dette Haab blev til en stor Skuffelse. Hvad der først voldte denne, var den af den svenske Regjering paalagte høie Told, hvorved deres gamle Handelsforbindelser afbrødes. Nordlænderne blev skræmte og seilede i 1658 udelukkende til Bergen, hvor der ikke engang betaltes halvt saa høi Told, tildels kun en Trediedel mod, hvad der var at tilsvare hos den svenske Tolder i Trondhjem. Borgerne anholdt om, at Toldsatserne maatte nedsættes, og Creutz anbefalede i et Brev af 17de Juli deres Ansøgning for Kongen. Men denne svarede under 21de August, at der ikke kunde tilstaaes nogen Nedsættelse, og befalede derhos til

<sup>1)</sup> Den opsnappede Skrivelse er i svensk Oversættelse trykt i *Handlingar rör. Skandinaviens historia*, XXX, S. 241. Den er dateret *Hessör Prästegårdh den 26 Augustij 1658*; maaske er dermed ment Lesje? I Skrivelsen heder det: — *Folcket här i Agershuus Låhm*. Af nævnte *Handlingar*, XXX, S. 237 sees, at Skrivelsen allerede 1ste Septbr. var kommen i Stiernskölds Hænder. En svensk Opfordring til Nordmændene om at slutte sig til Carl Gustaf (fra 1657) er trykt i *Saga*, I, S. 41—51. I denne var der søgt at virke med en Henvisning til Frederik III's Forbund med det *Påfviske Anhang och catholiske Ligan*, et Sidestykke til den norske Forklaring om Svenskernes Forhold til Hedenskabet.

<sup>2)</sup> I det danske Rigsarchiv.

samme Tid, at Nordlænderne ikke maatte slippes forbi Trondhjemsleden for at løbe til Bergen med sine Jagter.<sup>1)</sup> Krigen var den Gang paa ny udbrudt.

Fra Carl Gustafs Side var der paa denne Maade ikke truffet nogen virksom Forholdsregel for at vinde Befolkningen. Toldpaalæg og en trykkende Udskrivning blev hans Morgengave til sine nye Undersaatter, og den for ham gunstige Stemning, der til en Begyndelse havde raadet i Trøndelagen, maatte hurtig fordunste. Carl Gustaf var her selv sin værste Fiende. Trønderne havde været lette at vinde for ham, baade i By og i Bygd. Han stødte dem fra sig og tvang dem til at vende sig med sine Sympatier til sin gamle Herre. Hans Holdning skulde ikke give dem den Forestilling, at han agtede at holde de Løfter, som han tidligere havde været rundhaandet med at uddele.

Omslaget kom — og det hurtigere, end det var ventet. Ikke alene Trondhjems Borgere forandrede sit Sindelag. Bønderne vendte ogsaa om. Aaret 1658 var derhos uheldigt. Fiskerierne slog Feil, og det Samme var i den paafølgende vaade Høst Tilfældet med Jordens Afgrøde. I Vedø Præstegjæld var det især Hagelveir, som gjorde Skade. Fra Inderøen høres om Uaar. Bonden spiste Barkebrød; Fattigdommen tiltog; Byrderne øgedes, og dermed voksede Længselen efter den gamle Ordning. Med Begjærighed lyttede de nys saa misfornøiede og opsætsige Trøndere efter ethvert Ord, der kunde varsle om en Befrielse fra et Herredømme, der alt mere forekom dem at være et trykkende Aag. Men endnu var det farligt at lægge sin Stemning altfor tydelig for Dagen.

Trønderne maatte under disse Forhold sende sine Sønner til Upsala Universitet for at studere. I dettes Matrikul opføres følgende unge Nordmænd som indskrevne: *Johannes Bernhardt Brunsmannus, Nidrosiensis*, 6te November 1658, *Olaus Petri Adolphinus, Nidrosiensis*, December 1658, *Laurentius Joannis Dall, Norvegus* og *Andreas Johannis Dall, Norvegus*, begge Juni 1659. I samme Tidsrum er der i Kjø-

<sup>1)</sup> *Handlingar rör. Skandinaviens historia*, XXX, S. 184—187 og den svenske Rigsregistratur. I denne findes ogsaa et Brev af 31te Mai 1658 til Kongens Kommissærer ved Underhandlingerne i Danmark, at Kongen ikke, forinden Forholdene i Trondhjems Len vare undersøgte, vilde indrømme Henrik Müller hans Ansøgning om det Vesterdalske Bergværk, o: Løkkens Kobberværk i Meldalen.

benhavns Universitets Matrikul indført to Studenter fra Romsdalen, nemlig: *Fredericus Georgii Grytenius* (senere ved aabent Brev af 3die August 1669 forordnet til Vicesognepræst i Vedø, Norske Registre, XI, fol. 882) og *Mathias Richardi Romsdaliensis*, begge 3die Mai 1658.<sup>1)</sup> Af disse unge Nordmænd erhvervede den førstnævnte (Brunsmann) senere en særegen Plads i Literaturens Historie som Forfatter af det bekjendte Skrift, „Kjøge Huskors“, der udkom i 1674.

Lorentz Creutz foretog, efterat Grænsespørgsmaalet var ordnet, en længere Reise gjennem Lenet for at undersøge Forholdene. Det er rimeligt, at han paa denne Reise maatte mærke ialfald nogle Spor af den Stemning, som holdt paa at arbeide sig frem. Under hans Fravær laa Borggreven i Malmø, Assistensraad Lars Bromann i Byen for at vaage over denne, og da Creutz kom tilbage, foretog Bromann selv en Reise igjennem Lenet. Ogsaa han søgte at bevæge Kongen til at nedsætte Tolden, men uden at kunne opnaa noget.<sup>2)</sup>

<sup>1)</sup> S. B. Smith, Kjøbenhavns Universitets Matrikel, I, S. 275.

<sup>2)</sup> M. O. A. Wester, anf. St., S. 3 fig. Det andet af de to S. 97 Note 1 omtalte Breve fra Creutz til Kongen (skrevet under denne Rundreise), der ikke tidligere ere trykte, gjengives her *in extenso*. Dermed er Rækken af disse indholdsrige Skrivelser fuldstændig aftrykt.

Stormechtigeste Konung  
Allernådigeste Herre.

Sedan såsom Edhers Konungzlige Mayestet iagh månede effter min vnderdånige skyldigheet medh min ödmiuckeste schrifwelsse af den 17 hujus opwachta, Edhers Konungzlige Mayestet vnderdånigst bland alt annat tillkänna gifwandes den Difference opå Tollen emot dhen som för detta warit hafwer och nu nyligen ifrån det Kongl. Commercio Collegio hijt öfwerskickat ähr, såsom särdeles opå salt och torrisk, grofft klädhe, fjrlodh, Piuk, Frijs, Lybesch grått och andre sådana grofwe Sorter som dhe ändteligen måste hafwa och drifwa sin handell medh i Norlanden; och hurusåsom handelen genom dhen differencen synes willia heelt och hållet dragas här ifrån, i det att dhe Trundhemische Borgare icke kunna sällia sine wahror för det Prijs som dhe Bergische giöra, dher Edhers Konungzlige Mayestet allernådigst icke behagar giöra någon lindringh dher opå: förnimmer iagh nu sedermera, hurusåsom dhen ene Jachten effter den andre, kommande ifrån Norlanden medh dheras fisk, draga Trundhem förbij till Bergen, för dhen förändringh skull som med Tullen skedd ähr, hwarföre och Borgeskabet här i Trundhem så mycket inständigere Supplicera och anhålla om en Nådigh Lindring opå bette Tull; Edhers Konungzlige Mayestet hafwer iagh fördhenskuld icke mindre kunnat än welat sådant vthi all vnderdånigheet att notificera. Edhers Konungzlige Mayestet allernådigste Befallningh till ett vnderdånigt nöje hafwer iagh ochsså den 19 hujus begynt vthschrifningen här i Länhet, hwilken ehuruwäll vthi begynnelssen något widrigh lätt sikh ansee, i det att dhe gamble Soldaterne på förste twenne vthschrifningsställen vthi Skördahlen begynte at Mütinera, ingalunda wil-

Imidlertid nærmede sig det Øieblik, da Creutz skulde blive afløst og reise. Claes Stiernsköld tog Søveien til Trondhjem med et svensk Orlogsskib. Under 13de Juni gav Carl Gustaf ham en Meddelelse om, at han straks agtede at sende Skibsmajoren Specht til ham med 5 Skibe og derefter sende Skibet „Hoppet“, saa der ialt vilde være 7 svenske Krigsskibe i Trondhjem. Med disse skulde saa nedsendes de Knegte, der bleve udskrevne i Trøndelagen. Saasnart der af dem var et Parti paa 6—700 Mand, skulde de sendes afsted. Dette blev dog ikke udført, og de udskrevne Soldater marscherede, som allerede omtalt, Landeveien til Sverige.

Den 11te August kastede Skibet „Gottländska Lambert“, der over-

liandes hwarken dheras namn anteckna eller någon wägs sikh commendera låta, doch hafwer iagh dhe samma lickwist deels medh godha deels med onda omsider kunnat compescera och till hörsamheet bringa; hafwer altsså dher medh sedermera continuerat, så att iagh till den 5 Augusti samma vthschrifningh ändar, och den 16 Eius låter folcket munstras, och dher opå strax tilldeela dhem kläder och Proviant, låtandes dhem sedan gå öfwer Fiällen till Jempteland. Och dher dhe alla inställa sikh som vthnämde ähre, och imedlertidh icke sticka sikh vndan, förmodar iagh att dhe in alles blifwa till 2000 Man. Men dher en sådan vthschrifning skulle än en gång skee, blefwe landet medh manskap heelt och hållet vthblåttat, efftersåsom mångestädes Bondens enda manshielp går åstad, ia och vthi förrige Dansche vthschrifning 2 och 3 vthur en gård tagne ähre. Widh samma vthschrifningh hafwer ochså Hr: Öfwersten Plantingh taget occasionen vthi acht, till att inrätta det Regemente till Häst, till hwilket fåå ännu hafwe sig förstå welat, hälst emedan såsom här ähre små hemman och vthaf Ringa Rántor, allmogen och dessförvthan så vtharmat ähr at dhe inthet förmå tillsättia någon Rustningh, förvthan dhe vngefehr 100 draguner som af dhe vthschrefne Soldater vthtagne ähre, och i sidste feigde vthi Jempteland sikh hafwa bruka låtit, hwilka en deel hafwa dheras hästar behåldne, och någre af dhem vthlofwat att vthmundera sikh igen. Edhers Konungzlige Mayestet kan iagh och vnderdånigst icke förhålla, hurusåsom en deel af Capitularibus här vthi Trundhem tillförenne hafwa haft någre præbende godz vthi Norlanden opå dheras Löhn, och såsom bette Norlanden nu förblifwer vnder Cronan Danmark, hafwa dhe dher inthet mehra att förwänta; Hoos Edhers Konungzlige Mayestet anhålla dhe fördhenskuld vnderdånigst, att alldhenstund här i Länhet finnes någre præbende godz som någre Dansche af Adel haft hafwa, Edhers Konungzlige Mayestet allernådigst behagade låta tilldeela dhem dher vthaf så stoor deel som dhe mist hafwa, elliest hafwa dhe slätt inge medell till att vnderhålla sikh medh. Major Specht som Edhers Konungzlige Mayestet hijt beordrat hafwer med någre Skep till att afhämta en hoop vthaf folket, ähr ännu icke ankommen, ey heller förnimmer man något vthaf Gouverneurens Stiernskiöldz ankompt. — — — — —

Edhers Konungzlige Mayestetz

Aff Bynäas i Strindahlen  
den 30 Julij 1658.

vnderdånigste trooplichtigste åch  
ödmiucke Tienare  
Lorentz Creutz.

førte den nye Guvernør, Anker udenfor Trondhjem. Efter hans Ønske blev Lorentz Creutz endnu i nogen Tid paa Stedet, for at overvære Mønstringen og Afmarschen af de to Regimenter. Først den 26de August kunde han tiltræde sin Reise; men denne Udsættelse blev ham skjæbnesvanger. Det var hans Tanke at lægge Veien til Falun over Akershus Len; men da han kom afsted, var Krigen allerede paa ny i fuld Gang, og Jørgen Bjelke passede paa.

I sin før omtalte Indberetning af 2den Mai 1667 siger denne, at „for<sup>ne</sup> svenske *Commissarius Baron* Creutz blev fangen i Østerdalen paa hans Reise fra Trondhjem til Sverige, som nylig tilforn havde faaen Statholders Reisepas at reise fri gennem bem<sup>te</sup> Østerdalen, og fordi han med Posten havde skreven sin Konge til, at han havde udskrevet i Trondhjems Len 3000 Soldater, og naar han kom til Sverige, da vilde han skaffe 1000 gode Knegte af Bergslagsfolket, hvilke Breve Statholder og jeg *interciperede*, hvorfore mig straks faldt ind om dette forbem<sup>te</sup> Reisepas og gjorde straks Gissing, at Oberst Reichwein kunde komme saa tidlig til Østerdalen og finde *Baron* der, som og skede efter min skriftlig *Ordre* imod Statholderens og Oberst Reichweins egen Forhaabning.“

Lorentz Creutz førtes nu som Fange til Akershus, hvor han indtil videre maatte forblive. „*Creutz hålles väl och hederligen, rider ut på Trollens häst och har 7 daler om dagen*“ — heder det i en samtidig svensk Beretning. Han har da boet paa Akershus og havt det godt. Der taltes om, at Dalkarlerne vilde sætte sig i Bevægelse og rykke ind i Norge for at befri sin almindelig afholdte Landshøvding, og at dette havde vakt Frygt i Norge. Creutz blev i Juni 1659 udvekslet imod den danske Adelsmand, Sivert Urne, der var falden i svensk Fangenskab, og han vendte derefter tilbage til Dalarne.<sup>3)</sup>

<sup>3)</sup> Om denne Begivenhed kan endvidere henvises til Jørgen Bjelkes Selvbiografi, S. 121; Wester, anf. St., S. 6; Norske Rigsregistranter, XII, S. 246—248, 255.

### STÆNDERMØDET I TRONDHJEM 1658.

Claes Stiernsköld blev ved Creutz's Afreise tilbage i Trondhjem. Han følte, at Stillingen var utryg. Hvad han modtog af Breve fra Carl Gustaf, bar Vidnesbyrd om, at nye Skyer trak op paa Nordens politiske Horisont, og at hans egen Post kunde blive en meget udsat. Men han var ikke den, som ængstelig trak sig tilbage. Han ventede nye Soldater fra Sverige og mente, at det nok kunde gaa, naar han kun selv gjorde sin Pligt. Overfor Trønderne nærede han stærk Mistillid. Men han skjulte denne.

Til den første September havde han indkaldt Repræsentanter for Lenets Stænder til at hylde Carl Gustaf. Det var den anden Gang, disse vare samlede i Løbet af seksten Maaneder. Men Forsamlingen maa denne Gang have havt en ganske anden Karakter end i Mai 1657. Der var nu ogsaa indkaldt Repræsentanter for Bønderne og samtlige Sorenskrivere. Udenfor disse har Mødet bestaaet af Geistligheden fra Byen og Landet og af Repræsentanter for Trondhjems Borgerskab. Øiemedet var først den nye Landsherres Hylding, dernæst en Bevilgning af Skatter.<sup>1)</sup>

Hyldingen foregik inde paa Kongsgaarden. Der var, tre Trapper høit, opbygget en Forhøining, der var overtrukken med blaat Klæde, og hvorpaa der var stillet en kongelig Tronstol. Over denne holdt fire Ritmestere en Fløielshimmel, prydet med Guldfrynser, samt forgyldte Stænger og Knapper. Udstyret har været saa pragtfuldt, som Tidens og Stedets Leilighed det kunde tilstede.

Forinden den høitidelige Akt tog sin Begyndelse, indfandt Fogden over Romsdalen sig hos Stiernsköld og leverede ham den i foregaaende Afsnit omtalte Opfordring til Romsdølerne, som han netop havde modtaget fra sin hjemmeværende Hustru. For Guvernøren var dette et Varsel om, at der forestod Noget, som han endnu blot kunde ane i de store Omrids. Men han lod Hyldingen foregaa, som om han ikke havde modtaget den farevarslende Underretning.

Hyldingsakten begyndte dermed, at Guvernøren holdt *en kort*

<sup>1)</sup> Kilderne ere her Stiernskölds egne Breve samt den norske Beretning i Norske Magasin, II, S. 430 fig.

*Sermon*, hvorpaa de fremmødte Repræsentanter i sin Orden traadte frem og knælede ned paa de to, foran Tronen anbragte Bænkerader, for at gjentage den Ed, som forestavedes dem af Sekretæren, Jakob Törnस्कöld. Efterat Alle havde aflagt Eden, blev der fyret „Kongelig Majestæts og Rigsens Løsen.“ Udenfor Kongsgaardens Port var der opstillet fire Kompagnier, som ogsaa affyrede en Salve.

I sin Beretning om Hyldingen siger Stiernsköld, at han og Sekretæren havde fundet det raadeligt at have Stænderne til Maaltid, og at han derfor paa „tvende dertil beredte Sale her paa Kongsgaarden“ beværtede de Fremmødte, i et Antal af 360 Personer. Stemningen var tilsyneladende den bedste. Stænderne lod sig efter Guvernørens Beretning saavel ved selve Hyldingsakten som for øvrigt mærke med den allerstørste Devotion imod sin nye Konge. Veiret var glimrende, og idet nu straalende Solskin og klar Himmel havde afløst det langvarige Regnveir, mente man deri at kunne se et godt Varsel for kommende Dage. Det holdtes „for en særdeles Guds Naade og godt Omen.“

Ingen Mislyd havde blandet sig i Hyldingsfesten. Den følgende Dag forsamledes Stændermødet paa ny. Den kloge og forsigtige Guvernør stoledede ikke paa den tilsyneladende Ro og Tilfredshed. Det Brev, han havde modtaget af Fogden fra Romsdalen, havde yderligere skjærpet hans Mistanke, og han fandt det hensigtsmæssigt *andra dagen her om Ständerna något Communicera, hvilke twifwels uthan der om hade någon bättre kundskap ähn iagh.* Mistanken var visselig ikke ugrundet. Guvernøren formanede Stænderne til Troskab mod den svenske Konge. Ingen Røst hævdede sig imod ham. Men han maa have forstaaet, at Tausheden i denne Henseende ikke var noget paa-lideligt Udtryk for deres virkelige Meninger.

Guvernøren afkrævede derefter Stænderne de samme *hielper*, som de havde betalt i 1657. Præstekabet erklærede sig villigt til at udrede disse Skatter, ligesaa Bønderne, som dog benyttede Anledningen til at klage over sin store Armod. Borgerskabet nævnes ikke. Men det maa synes utvivlsomt, at der heller ikke fra dets Side er gjort nogen Indvending. Dette var ikke vel muligt. Stiernskölds Soldater vare ikke at spøge med; de stridige Trøndere maatte bøie sig i Taushed.

Deres Stemning var imidlertid overfor Claes Stiernsköld ganske den samme, som den havde været mod Peder Wibe. Hvad denne

havde skrevet i Mai, svarer paa en Prik til, hvad hans svenske Efterfølger har skrevet den 18de September: „Haver høiligen mig og over dette falske og onde Folk at beklage, som jeg maatte dagligen være hos, saa at det er umuligt deres List at beskrive, hvoriblandt den forrige Lagmand, som Eders Kgl. Majestæt gjorde til Commissarius over Kirkernes Indkomst, er den fornemste, og ikke er værd at kaldes Eders Kgl. Majestæts Tjener eller være iblandt saa mangen ærlig Mands Numer, som alle med underdanig Troskab tjene Eders Kgl. Majestæt. Hvor illistig han haver søgt at forlede mig i dette Væsen og gjøre mig odiøs og saaledes Eders Kgl. Majestæts Tjeneste forhadet, ved Hr. Törnस्कöld noksom at vidne, der Gud ikke havde mig særdeles hjulpet at se mig for, det han end dagligen byder til, ihvorvel jeg ved saa stillede Sager ikke tør lade mig mærke, men maatte til alt tie stille til sin Tid, da jeg næst Guds Bistand haabes ogsaa at faa tale.“

Nicolaus Povelsson havde været stærk i Intriger mod Peder Wibe, og det var ikke nogen Tilfældighed, naar saaledes den svenske Guvernør fik at mærke, hvorledes den tidligere Lagmand modarbejdede ham. Stillingen blev paa denne Maade saa meget vanskeligere. Stiernskölds Opgave var for øvrigt i sig selv ikke let. Den svenske Administration skulde forsøge at vinde Folket og at skabe en saadan Tilfredshed med de nye Forhold, at der bagefter kunde næres Haab om at bevæge Befolkningen i Nordland og Finmarken samt i Bergenhuss Len til at gaa over under det svenske Herredømme. Men samtidig skulde der holdes vaagent Øie med Stemningen, og ved Skatter og Udskrivning den svenske Statskasse og den svenske Hær fyldes. Det var dette, som blev følt. Moderationen og Hensynsfuldheden overfor det Bestaaende blev derimod ikke paaagtet, og der voksede hurtig op en Utilfredshed, som Stiernsköld ikke kunde overvinde. Folkets Selvrådighed fik i denne en rigelig Næring.



## FREDSBRUDET I 1658.

Freden i Roeskilde havde ikke været egnet til at indgive stærke Forhaabninger til Varigheden af de ved den grundlagte nye Forhold.<sup>1)</sup> Jørgen Bjelke havde aldrig stolet paa den, og Nils Trolle havde om Vaaren, ligesom han, advaret mod at sætte Lid til den gjenoprettede Fredstilstand. Der var paa forskellige Maader truffet Foranstaltninger til at ruste sig, skjønt det kan være tvivlsomt, om man netop havde ventet Udbrudet af den nye Krig saa hurtig, som den kom. I Norge var der paabegyndt Bygning af nye Krigsskibe. To Fregatter og nogle nye Skjærbaade stod paa Stabelen, og den 23de Juli fik Nils Trolle Paalæg om at bygge to Skuder ved den samme engelske Skibsbygmester, saasnart disse vare færdige. Nogen særdeles Kraft er der dog neppe lagt i de trufne Foranstaltninger. Pengemangelen maa have været altfor følelig.

Det var denne Gang Carl Gustaf, som brød Freden. Han begyndte dermed et Vovespil om Nordens Fremtid og om sin egen Stilling i Historien. Med Rette kunde han i en Samtale med den franske Diplomat Terlon ytre, at det Tog, han nu stod i Begreb med at udføre, vilde give ham den høieste Anseelse eller foranledige hans Fald.<sup>2)</sup>

Store Planer gik igjennem den svenske Konges Hoved, da han den 7de August med sin Flaade viste sig foran Korsør for at stige iland paa Sjælland. Han saa sig i Aanden som Sveriges, Götalands, Danmarks, Norges og Vendens Konge, som den mægtige Hersker over det store skandinavisk-baltiske Vælde, som den, der kunde give Europas Skjæbne en helt ny Vending, og saa vilde ogsaa være skeet, saafremt Seiren i den gjenoptagne Kamp havde fulgt hans Vaaben.

Der havde da været dannet et nyt, stort Monarchi, hvori den

<sup>1)</sup> Endnu den 4de August 1658 kunde Frederik III. fra Kjøbenhavn udstede et Missive til Ove Gedde og Axel Urup om, at de skulde tilskrive de Medlemmer af den skaanske Adel, som ikke havde svoret til Kongen af Sverige, at de skulde foreslaa en ny Rigsraad i Tage Thotts Sted. (Sjæl. Tegn. XXXIV, fol. 656, a, i det danske Rigsarchiv.) Anderledes stod Sagen om Sommeren 1660, da Skaanes Afstaaelse betragtedes som definitiv. Skaane nævnes ikke i det Kongebrev af 21de Juli 1660, hvorved det paalagdes Rigens Raad at forskrive Adelen til at foreslaa nye Rigsraader, bl. a. i Tage Thotts Sted (Sjæll. Tegn. XXXV, fol. 839, b.)

<sup>2)</sup> Fridericia, Adelsvældens sidste Dage, S. 349 flg.

svenske Nationalitet, hvis Kraft havde fremtvunget dets Oprettelse, vilde have været i afgjort Mindretal. Der var da efterhaanden opstaaet noget helt Nyt, og dette Rige maatte have faaet et andet Tyngdepunkt, sandsynligvis i Göteborg eller Malmö. De tre Folk vilde hurtig have smeltet sammen. Vaabenbroderskabet paa de fremmede Valpladse vilde have knyttet stærke Baand. Mænd som Cort Adeler og Cornelius Creutz kunde hjemme have fundet en større Virkekreds, og Nils Juel og Peter Tordenskiold havde maattet vinde sit lysende Krigernavn mod andre Modstandere. Rusland og Preussen havde fundet en mægtig Rival, der som Herre over de baltiske Lande havde kunnet holde dem Stangen og hævde sit Herredømme over de nordiske Farvande. En maritim Stormagt vilde være fremstaaet, i Jævnbyrdighed med England og Nederlandene.

Carl Gustaf kunde vinde meget. Men han kunde tabe endnu mere. Ved sit Fredsbrud maatte han betænke, om han ikke derved berøvede sig Adgangen til at naa dette samme Maal ad en anden og sikrere Vei. Han havde gjennem Roeskildefreden kløvet og lemlæstet Norge, hvis fuldstændige Opgaaen i hans øvrige Besiddelser efter den neppe var andet end et Tidsspørgsmaal, og derefter havde Danmark ikke længe kunnet holde sig oppe i en ny ulige Kamp. Idet han aabnede den nye Krig, risikerede han at tabe disse Chanser til langsomt, men sikkert at undergrave sin farligste Modstander. Gjennem Roeskildefreden havde han givet et nyt Stød til det dansk-norske Monarchis Selvopløsning. Han tog det ikke med i sine Beregninger, at han nu meget let kunde lægge ny Kraft i det syge Statslegeme. I det samme Øieblik, da han drømte om at sammensmelte det hele Norden, har han i Virkeligheden tvunget det ind paa helt andre Baner, der ledede til det modsatte Resultat. Carl Gustafs anden Krig har mere end noget andet bidraget til at skille de nordiske Riger fra hinanden. Han fremtvang i Danmark som i Norge en forøget Nationalbevidsthed, der afgjædede sig inden de gamle, af den forudgaaende historiske Udvikling optrukne Grænser. Carl Gustafs store Planer blev kun en kort, blodig Drøm.

At disse Planer saaledes strandede, — dertil medvirkede væsentlig de Mænd, som fravristede ham hans Erobringer i Trøndelagen. I

Øieblikket vare disse det svenske Vældes mest udsatte Punkt, hvad Carl Gustaf vel forstod.

I de Dage, hvori Carl Gustaf betænkte sig, om han atter skulde aabne Krigen, var derfor ogsaa Trondhjem meget i hans Tanker. Alle-rede 21de Juni var der givet Befaling til at sende 150 Uplands Ryttere til Trondhjem. Den 16de Juli gav Kongen Krigskollegiet Ordre til at sende fornødent Krud til Trondhjem, som dermed var daarlig forsynet. Den 16de Juli skrev han ligeledes til Stiernsköld og Creutz, at da Ingen kunde vide, hvilket Udfald de nu paagaaende Forhandlinger vilde faa, maatte de tage sin *säkerheet i acht*. Han havde i dette Øie-med paalagt Krigskollegiet at sende dem hele Uplands Regiment til-hest, *undantagendes Nerike och Wärmelands Ryttare*, hvorhos et Kom-pagni af Regimentet skulde blive staaende i Jämteland; dernæst skulde alle de Knechter af Angermannlands, Helsinglands og Vesterbottens Folk, som kunde være hjemme, *sammalunda djit till Trondheem mar-chera*. Der maatte i denne Anledning sørges for at have et godt Kornmagasin i Trondhjem og at skaffe Proviant dertil fra Landdistrik-terne for at kunne holde ud Vinteren over. Specielt paalagdes det Creutz, at han efter Stiernskölds Ankomst skulde begive sig til Bergs-lagen *och söka att persuadera dhem till något nytt Regimentets formering*. Et Brev af s. D. til Krigskollegium meddelte nærmere Ordre om de ovenfor nævnte Regimenter og om Skansen i Jämteland, som *nöd-törffigt* skulde besættes med Vestmannlændinger eller Vesterbotninger. Den 28de Juli afgik der Meddelelse til Krigskollegiet om den nye *ruptur*.<sup>1)</sup>

Da Krigen paa ny var udbrudt, ansaa Carl Gustaf det fornødent at have en erfaren Krigsmand i Trondhjem, som under Gouverneuren Stiernsköld specielt kunde kommandere Tropperne, — en dertil *skikkat och qualifierat mann*. Hertil udsaa han Generalmajoren ved Kavaleriet Per Andersson Linderot, for hvem Fuldmagt til at føre *directionen öfver troupperne widh Trundheem* blev udfærdiget 6te August. Overhovedet satte Carl Gustaf i disse Dage meget ind paa at redde Trondhjem. Den 17de August skrev han til Krigskollegium, at det, om det var muligt, skulde sende til Trondhjem Oberst Carl Sparres

<sup>1)</sup> Kilden er her den svenske Rigsregistratur. Den 15de August blev der ogsaa udfærdiget et Kongebrev til Erik Fleming om Opsættelse af et nyt Regiment i Bergslagen.

Regiment og derhos en Del Dragoner, og samme Dag fik Johan Oxen-stierna Befaling at sende til Trondhjem alle hjemmeværende Knechte af Helsingland, Ångermannland og Vesterbotten; selv skulde han holde god Grænsevagt og passe nøie paa Jæmterne.

Den 17de August blev der ogsaa udstedt en Instruktion for Claes Stiernsköld, hvorledes han havde at forholde sig. Det henstilledes til ham selv at *mesurere* sine Kræfter og bestemme efter den Kundskab, han havde om Landet, hvad der var raadeligst at gjøre, enten han vilde sætte sig fast i Trondhjem eller — naar han fik de for ham bestemte Ryttere, da at lade Fodfolket forblive i denne By og med Ka-valeriet afskjære Forbindelseslinjerne mellem Trondhjem og Norge, *emådan inwonnerne vthj landet föga skulle vara till troendes*. Herom skulde Stiernskiöld raadføre sig med Obersterne Fleming og Svinhufvud. Saafremt Orlogsskibet „Lambet“ endnu var hos ham, skulde han be-holde det og derhos samle nogle Baade til at holde Kystegnene *uti devotion*. Videre maatte der anlægges fornødne Magasiner. Hvis Oberst Carl Sparre endnu var hjemme, da havde han Befaling at komme til Undsætning med Helsingland, Ångermannland og Vesterbottens Knechter. De Soldater, som kunde udskrives i Trondhjems Len, skulde sendes til Hernösand; vedkommende to Regimenter kunde marschere bort under Oberst Mücken (Munck?), medens Fleming og Svinhufvud kunde blive i Trondhjem, ligesom Planting og hans Folk, der vare opsendte for at hverve de før omtalte Kavaleri-Kompagnier.

Carl Gustaf synes at have forudsat, at der i Norge herskede Mis-fornøielse over Forbindelsen med Danmark, og at have tænkt sig Mu-ligheden af en godvillig Tilslutning. Den 26de August udfærdigede han en Fuldmagt for Rigsdrosten, Grev Per Brahe, at han skulde for-handle med Repræsentanter for de norske Stænder *och medh them aff-talla och sigh föreena öfuer the wilkor och conditioner, som till theras Conservation och wülständh lända kunne*; hvad han lovede, skulde Kon-gen senere holde, og denne haabede derfor, *att emedan dören till derass redressement och upkomst numehra för them således är öpnat worden, the sielfwe icke låte thenne occasion förbij gå och hvariehanda skällige wägar och medell der till icke uthslå*.

Dette var den samme Politik som den, der i 1657 havde fremkaldt de til det norske Folk henvendte Opraab. Grev Per Brahe lod heller

ikke nu lang Tid hengaa. Allerede den 15de September udstedte han sit „Manifest til de Norske at skille sig fra de Danske og forene sig med Sverige.“<sup>4)</sup> Dette blev aldeles virkningsløst. I Norge kom der tilsyne en helt anden Stemning. Langt fra at ville lytte til Opfordringerne fra den svenske Rigsdrost, viste det norske Folk sig bestemt paa at ville gjøre Modstand til det Yderste. Det samlede sig til Kamp. En ægte national Følelse kom til Udbrud. Den udstrakte Haand blev stødt tilbage. Carl Gustaf havde selv forvoldt dette. Man vidste, hvad der var foregaaet i Trøndelagen.

Fremfor nogen anden var Jørgen Bjelke Sjælen i den Modstand, der nu blev reist. Det er ham, som gennem sine kloge og kraftige Dispositioner atter har samlet det lemlæstede Norge, idet han lagde Planen for det Felttog, hvorved Trøndelagen paa ny blev gjengiven til Norge. Ligesom Carl Gustaf — rigtignok forgjæves — søgte at sætte stor Kraft ind paa at redde Trondhjem, saaledes forstod Jørgen Bjelke, at det første Angreb maatte gjælde dette samme Punkt. Han var lige hurtig til at fatte sin Plan, som til at lade den udføre. Han var i den følgende Tid omtrent, hvad man nu vilde kalde Chef for Generalstaben, og han har som saadan truffet de Anordninger, der bragte den norske Hær Seiren i Hænde. Hans Kjendskab til Landet og til Folket, hans militære Indsigt og hans Evne til at vælge det rette Øieblik for en Afgjørelse maa her i lige Grad have medvirket til at bringe et heldigt Resultat. Hans Begavelse har været administrativ og strategisk. Med Idrætsmandens Vovehalsnatur har han forbundet en rigtig Følelse af, at denne maatte trænges tilbage, hvor det gjaldt de store Interesser for hans Konge, hans Fædreland og hans Landsmænd.

### JØRGEN BJELKES FORBEREDELSE FOR KRIGEN.

I Danmark modtog Jørgen Bjelke (24de Mai eller 28de Juli) sin Udnævnelse til Generallieutenant over den norske Hær og blev dermed stillet umiddelbart under Kongen, uden nogen Melleminstans i Statholderen. Det var en stor Udmærkelse, der saaledes blev ham tildel.

<sup>4)</sup> Grev Per Brahes Manifest er trykt i Saga, I, S. 121 flg.

Den 28de Juli havde han derefter sin Afskedsaudiens hos Kongen og Dronningen paa Kjøbenhavns Slot. „Han sagde“ — saa fortæller han i sin Selvbiografi — „at være *periculum in mora* og fik Forlov; saa kyste han begge Deres Majestæters Hænder og bad, at de ikke vilde bekymre dennem for Norges Riges Defension, mens for at faa Kjøbenhavn bragt i god Defension etc.“ Han paatog sig at redde Norge, og han holdt sit Løfte.

Den 30te Juli afseilede Jørgen Bjelke fra Øresund med et Orlogsskib og var allerede den anden August paa Akershus. Hans første Arbejde blev her at opmuntre den modløse Statholder, og derefter at foretage en Rundreise i Grænsedistrikterne, hvor han bl. a. besøgte sin gamle Fader, Kansler Jens Bjelke paa Sanne. Hos denne modtog han Budskabet om Krigens Udbrud.

Om Morgenen den 8de August var det i Kjøbenhavn blevet bekjendt, at Carl Gustaf som Fiende var ankommen til Korsør. Allerede samme Dag afsendtes Bud til Norge, til Nils Trolle og Jørgen Bjelke, at Kongen havde besluttet at gjøre Modstand til det Yderste: „Ti haver I“ — hed det videre — „og Anordning at gjøre, at al Landfolket i Vort Rige strax bliver opmanet og samlet, til at holde god Vagt og Kundskab, og at al Ting ellers der i Riget holdes udi bedste Ordre, muligt er, om Fienden der Noget lader tentere.“

Fra Sanne ilede Jørgen Bjelke til Akershus, hvor han forefandt Statholderen aldeles raadløs. For ham selv var der ikke Tvivl om, hvorledes Sagerne skulde gribes an. Han udarbejdede paa Stedet „en skriftlig *Generaldisposition*, *offensive* nordenfjelds og *defensive* søndenfjelds,“ og dette blev nu som et ledende Slagord for alt, som videre skulde foretages. Efter denne Plan er den paafølgende Krig bleven ført.<sup>1)</sup> Ligeledes traf han nu Anstalter til at fange Lorentz Creutz, hvilket maa være skeet paa Elverums Præstegaard med Kaptein Jakob Michelets Kompagni.

Sammen med sin Fader og Statholderen har han i den nærmeste Tid efter Krigens Udbrud fungeret i en Slags Regjeringskommission, som har truffet allehaande Anordninger.<sup>2)</sup> Forbindelsen med Kjøben-

<sup>1)</sup> Selvbiografien er her en Hovedkilde.

<sup>2)</sup> Kundgjørelse fra Nils Trolle og Jørgen Bjelke i Rigsarchivet; flere Exem-